

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕФЕКТИВНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті досліджено теоретичні основи економічних категорій ефективності та результативності. Розглянуто трактування та проаналізовано сутність понять «ефективність» та «результативність».

Ключові слова: ефективність, результативність, економічні категорії.

L. E. KASYAN

Kyiv National University of Technologies and Design

CORRELATION OF EFFECTIVENESS AND EFFICIENCY IN ENTERPRISE MANAGEMENT

The article explored theoretical foundations of economic categories efficiency and effectiveness. It has been studied interpretation and essential investigated the semantic content of the concepts of "efficiency" and "effectiveness" for a separation and differentiation of their performance, which they valued. It has been definite the correlation of "efficiency" and "effectiveness" criteria for determining common and distinctive features for their performance in modern economy. It has been determined the main difference between these economic categories in terms of external and internal environment. It has been definite the general direction of effectiveness's determine.

Keywords: efficiency, effectiveness, economic categories.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення результативності і ефективності діяльності підприємства досить широко розглядається в працях багатьох вчених: М. Альберта, Е. Долана, П. Друкера, М. Мескона, Д. Сінка, Ф. Хедоурі, В.Г. Андрійчука, Л.О. Лігоненко, С.В. Мочерного, В.О. Протопової, Н.В. Савенко, А.М. Турило та інших. Однак, всі дискусії зводяться до того, щоб визначити сутність та вид результативності і економічної ефективності в залежності від того, які характеристики обрано ключовими.

На сьогодні в науковій літературі паралельно розглядаються два поняття: «ефективність» та «результативність». Деякі вчені їх ототожнюють, інші вказують на відмінність.

Оцінюючи проведені дослідження, визначимо сутність цих понять. Вони досить часто тлумачаться як рівноцінні. В той же час існують й інші погляди, які слід розглянути з метою остаточного розмежування чи ототожнення категорій, що розглядаються.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення тлумачень, дослідження змістового і сутнісного наповнення понять «ефективність» і «результативність», для певного їх розмежування і диференціації показників, якими вони оцінюються; встановлення їх співвідношення, критеріїв визначення, спільних і відмінних ознак для їх характеристики в умовах сучасної економіки.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- з'ясувати сутність понять «ефективність» та «результативність»;
- встановити основну відмінність між даними економічними категоріями в макро- та мікросередовищі;
- виділити загальні напрямки визначення результативності.

Результати дослідження. Традиційно в економічній науці під ефективністю діяльності підприємства здебільшого розуміють внутрішню економічність, хоча параметри категорій, які розкривають успіх сучасного підприємства є набагато об'ємніші. Поняття «ефективність» і «результативність» функціонування економічних систем стали найпоширенішими бізнес-термінами, якими оперують різного роду рейтингові агентства, ринкові інституції, державні органи управління і регулювання економіки. Ці поняття стали ключовими у практичному управлінні економічними системами будь-якого ієрархічного рівня [1].

Термін «ефективність» походить від терміна «ефект». Останній, у свою чергу, від латинського «effectus», що в перекладі означає виконання, результат певної причини або дії. Звідси термін «ефективність» (від лат. «efficientia») можна трактувати як результативність певного процесу, дії. Ефект (результат), якої б величини чи форми вияву він не був, не в змозі повною мірою характеризувати результативність певної дії, бо він не дає відповіді на запитання: якою «ціною» здобуто цей ефект? Тому, на думку В.Г. Андрійчука [2], категорію ефективності можна трактувати як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили. Саме в цьому і полягає сутність даної категорії та багатогранність її вияву.

Наведене трактування ефективності дозволяє зробити висновок про те, що у формалізованому вигляді вона є відносною величиною. Варто зазначити, що на різних рівнях господарської діяльності використовуються різні вимірники ефекту і здійснених витрат.

Відомий вчений П. Друкер обґрунтовує необхідність чіткого вирізнення понять ефективності, дієвості (результативності) та економічності; два останні поняття він позиціонує складовими частинами загального поняття ефективності [3]. Він зазначає, що «результативність» (effectiveness) означає «робити правильні речі», а «ефективність» (efficiency) – «робити речі правильно». Тобто результативність оцінює ступінь досягнення поставлених цілей або реалізації стратегії, а ефективність передбачає досягнення поставлених цілей з мінімально можливими витратами.

Виходячи з різновірності у підходах до встановлення результативного та ефективного функціонування сучасних суб'єктів господарювання, загально визнаним у сучасних економічних дослідженнях повинно виступати, як стверджує Н.В. Полішук, «використання науково-обґрунтованих основ теорії, методології та практики побудови комплексної системи оцінювання результативності діяльності з погляду її кінцевих наслідків» [4].

Надмірна розбіжність термінологічного і понятійного апарату в теоріях ефективності й результативності спричиняє їх розмитість, і, водночас, як відзначає Н. В. Савенко, доводить «складність предмету дослідження, де поняття «ефективність» має визначення як «результативність», а в зарубіжній практиці як синонім зазвичай використовується термін «продуктивність системи» [5]. Д.О. Лігоненко констатує, що у публікаціях вітчизняних і зарубіжних дослідників термін «ефективності» використовується поряд із терміном «результативність» як синонімічний або такий, що має однаковий зміст», хоча «розмежування цих понять є надзвичайно важливим для оцінки ефективності функціонального менеджменту підприємства» [6].

Проведене дослідження засвідчило, що в економічній літературі достатньо часто ототожнюються поняття «ефективність» та «результативність». В деяких випадках їх представляють у вигляді взаємопов'язаних величин (явищ), що забезпечують успішне функціонування підприємства. Для того щоб бути успішним протягом тривалого періоду, щоб вижити і досягти своїх цілей, підприємство повинно бути як ефективним, так і результативним.

В таблиці 1 наведено і узагальнено думки різних науковців стосовно досліджуваних понять.

Таблиця 1

Співставлення понять «ефективність» та «результативність» [8]

Автор	Трактування поняття	
	«ефективність»	«результативність»
Е. Долан	вибір вірних цілей, на яких фокусується вся енергія підприємства	досягнення поставлених цілей з найменшими витратами і помилками
П. Друкер	наслідок того, що «правильно створюються необхідні речі»	наслідок того, що «створюються необхідні, правильні речі»
Д Хан	вміння правильно робити намічене	вміння правильно намітити, що робити
М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі	внутрішня ефективність, економічність, яка оцінює найкраще використання ресурсів	зовнішня ефективність, яка оцінює досягнення цілей підприємства, що відображає не лише економічність, але й характеризує взаємовідносини з зовнішнім середовищем
А. Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін	складна категорія, що характеризується результативністю роботи підприємства і рентабельністю його капіталу, ресурсів або продукції	величина, що характеризує ступінь ділової активності підприємства
Ю.В. Перевалов, І.Е. Гімаді, В.В. Добродей	неоднорідне поняття, що слід розглядати в двох аспектах: 1) результативність, 2) економічність	ступінь досягнення основних поставлених цілей, що характеризується кількісними показниками, що відображають цілі, без врахування економічності їх виконання
В.В. Ковальов	відносний показник, що співвідносить отриманий ефект з витратами або ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту. один з показників оцінки фінансово-господарської діяльності	величина, що відображає прибутковість, динамічність виконання цілей, ефективність використання економічного потенціалу, положення на ринку цінних паперів

Діаметрально-протилежні думки зарубіжних вчених досить часто пояснюються дуалістичним підходом до перекладу слів, що характеризують поняття результативності і ефективності. Цей факт підтверджується і самими перекладачами.

Серед дослідників розвитку теорії ефективності особливе місце займає Д. Сінк. В його праці [7]

визначено сім критеріїв результативності організаційної системи:

1. Дієвість – ступінь досягнення цілі. Для її виміру порівнюють цільові та фактичні показники діяльності, розраховуючи індекси дієвості, які характеризують ступінь досягнення мети в одному періоді порівняно з іншим.

2. Економічність – ступінь використання ресурсів. Економічність оцінюють шляхом порівняння ресурсів, які передбачається використати для досягнення поставлених цілей, виконання робіт з фактичним обсягом використаних ресурсів.

3. Якість – це відповідність системи вимогам, специфікаціям та очікуванням клієнтів, в тому числі своєчасність і зручність виконання робіт.

4. Прибутковість – співвідношення між валовими доходами та сумарними витратами. Конкретними показниками прибутковості є прибутковість продажу, активів та власного капіталу.

5. Продуктивність – співвідношення кількості продукції до витрат на її випуск.

6. Якість праці – ступінь задоволення потреб та очікувань учасників виробництва в процесі трудової діяльності.

7. Інноваційність – ступінь використання науково-технічного потенціалу підприємства, впровадження виробничих та управлінських новацій.

Д. Сінк не дає чіткого визначення поняття результативності, але зазначає, що результативність характеризує і ефективність, і продуктивність, і прибутковість.

В роботах радянських вчених І.Я. Каца, В.В. Новожилова, А.І. Ноткіна [8], ефективність розглядалась в умовах централізованої економіки, а поняття «результативність» в такому трактуванні не згадувалось. Це пояснюється тим, що планова економіка передбачала постановку завдань для підприємств «зверху», а вся діяльність підприємства була націлена на виконання завдання за мінімальних витрат.

Для усунення протиріч щодо ототожнення понять «результативність» та «ефективність» пропонуємо скористатись визначеннями, наведеними в стандарті 180:9000:2000:

- ефективність (п. 3.2.15) – співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами;

- результативність (п. 3.2.14) – ступінь реалізації запланованої діяльності і досягнення запланованих результатів [9].

Варто погодитись з думкою Л.О. Лігоненко, що розмежування понять «ефективність» та «результативність» є надзвичайно важливим для оцінки ефективності функціонального менеджменту підприємства. Оскільки використання системи показників результативності вирішує проблему ідентифікації витрат на даний вид управління, дозволяє більш широко використовувати не фінансові індикатори, які характеризують наслідки управлінської діяльності [6].

Завдання визначення результативності виникає в різних ситуаціях, і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих чи інших підходів чи методик. Можна виділити такі загальні напрямки, за якими визначається результативність:

1. Оцінювання результативності виробництва з метою забезпечення оптимальної стратегії управління.

2. Оцінювання результативності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування.

3. Оцінювання результативності підприємства на макrorівні з боку держави.

Доцільно розрізняти поняття результативність з точки зору зовнішнього і внутрішнього середовища. З точки зору внутрішнього середовища виробнича діяльність підприємства може вважатися результативною, навіть якщо отримало результат нижчий за галузевий рівень, відповідно до цілей керівництва. З точки зору зовнішнього середовища, виробнича діяльність підприємства вважається не результативною і неефективною, якщо не використовуються організаційні заходи лідерів галузі. За таких критеріїв визначення рівня результативності, підприємства завжди будуть мати недостатній рівень результативності в порівнянні з лідерами галузі, що буде значити наявність конкретних резервів росту як результативності, так і ефективності виробничої системи. Слід зауважити, що лише наявність і використання сучасних систем управління на виробництві, таких як інтегрована система управління, якість у джерел, точно в термін тощо може забезпечити високий рівень результативності виробництва. Це доповнює думку фахівців [10], які серед організаційно-економічних чинників, що істотно впливають на ефективність виробництва, найважливішим вважають запровадження на підприємствах дієвого менеджменту шляхом удосконалення організаційної структури і структури управління, підвищення відповідальності керівників і спеціалістів за виконання їх функцій і прийняття управлінських рішень.

Очевидно, вищим рівнем обґрунтованості потрібно вважати ті дослідження, які у своїх базових засадах дотримуються позиції, що ефективність властива цілеспрямованій взаємодії і відображає насамперед рівень досягнення місії, цілей підприємства, а результативність характеризує економічність поточних (операційних) фінансово-економічних процесів. У критеріях ефективності, як синтетичної характеристики не тільки якісної результативності виробничо-господарської діяльності та системи управління, виражається також стан економіки, тобто фактори впливу загальноекономічних процесів на ефективність функціонування сучасного підприємства.

Висновки

Розглянуті основні підходи до трактування поняття ефективності дозволяють зрозуміти його глибинність і складну економічну природу. Виходячи з умов функціонування економічних суб'єктів постіндустріального типу, принципів оцінювання діяльності сучасних підприємств, зміни в домінуванні й вагомості ключових факторів успіху, у сучасних економічних дослідженнях виникає потреба науково обгрунтованого розмежування понять "ефективність" і "результативність". Ефективність підприємства як відкритої соціально-економічної системи потрібно розглядати поняттям комплексним (багатофакторним), у якому втілюється загальна продуктивність кругообігу капіталу, а результативність фінансово-економічних процесів - її складовою. За своєю суттю показники результативності стосуються операційного, а ефективності – стратегічного менеджменту.

На наш погляд, при формуванні єдиної концепції сутності ефективності і результативності як загальнонаукових суміжних понять варто дотримуватися чіткого положення ефективності, а результативність розглядати як один з основних її критеріїв.

Література

1. Гергега Г. Ф. Співвідношення понять ефективності та результативності функціонування підприємств / Г. Ф. Гергега // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.15. – С. 196–201.
2. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В. Г. Андрійчук. – Вид. 2-е, без змін – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
3. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Друкер ; пер. с англ. – М. : Изд-во «Вильямс», 2003. – 272 с.
4. Поліщук Н. В. Науково-методологічні засади результативності функціонування сучасних економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / Н. В. Поліщук. – Вінниця, 2011. – 36 с.
5. Савенко Н. В. Економічна сутність ефективності виробництва і аналіз підходів до її визначення / Н. В. Савенко // Інноваційна економіка : всеукр. наук.-виробн. журнал. – 2009. – № 2. – С. 153–162.
6. Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» та «результативність» управління підприємством / Л. О. Лігоненко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 10(88). – С. 207–216.
7. Синк Д. Управление производительностью: планирование, измерение, оценка, контроль и повышение / Д. Синк ; пер. с англ. – М., 1989. – 528 с.
8. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий : монография / Тищенко А. Н., Кизим Н. А., Догадайло Я. В. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2005. – 144 с.
9. Климаш Н. І. Науково-теоретичні аспекти сутності понять «ефективність» та «результативність» / Н. І. Климаш // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – К., 2009. – № 28. – Р. III. – С. 124–126.
10. Дарміць Р. З. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства / Р. З. Дарміць, Н. О. Вацик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.12. – С. 153–161.

References

1. H. F. Hereha. Spivvidnoshennia poniat efektyvnosti ta rezultatyvnosti funktsionuvannia pidpriemstv. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. 2013. Issue 23.15. pp. 196-201.
2. V. H. Andriichuk. Efektyvnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz: monohrafiia. Issue 2 bez zmin. Kiev, KNEU, 2006, 292 p.
3. P. Druker. Zadachy menedzhmenta v XXI veke : per. s anhl. Moscow, Yzd-vo «Vyliaem», 2003, 272 p.
4. N. V. Polishchuk. Naukovo-metodolohichni zasady rezultatyvnosti funktsionuvannia suchasnykh ekonomichnykh system : avtoref. dys. na zdobuttia nauk, stupenia d-ra ekon. nauk: spets. 08.00.03 - ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom. Vinnytskyi natsionalnyi ahrarnyi universytet. Vinnytsia, 2011, 36 p.
5. N. V. Savenko. Ekonomichna sutnist efektyvnosti vyrobnytstva i analiz pidkhodiv do yii vyznachennia. Innovatsiina ekonomika: Vseukr. nauk.-vyrobn. zhurnal. 2009. Issue 2. pp. 153-162.
6. L. O. Lihonenko. Diskusiini pytannia shchodo traktuvannia sutnosti ta spivvidnoshennia poniat «efektyvnist» ta «rezultatyvnist» upravlinnia pidpriemstvom. Aktualni problemy ekonomiky. Issue 10(88). 2008. pp. 207-216.
7. D. Synk. Upravlenye proyzvoditelnosti: planirovanye, yzmerenye, otsenka, kontrol y povushenye. Per. s anhl. Moscow, 1989, 528 p.
8. A. N. Tyshchenko, N. A. Kyzym, Ya. V. Dohadailo. E'konomicheskaia rezultatyvnost deiatelnosti predpriaty: monohrafiya. Harkiv, YD «YNZhE'K», 2005, 144 p.
9. N. I. Klymash. Naukovo-teoretychni aspekty sutnosti poniat «efektyvnist» ta «rezultatyvnist». Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii. Kiev, 2009, Issue 28, Part III, pp. 124-126.
10. R. Z. Darmits, N. O. Vatsyk. Vzaiemozviazok rezultatyvnosti ta ekonomichnoi efektyvnosti v systemi menedzhmentu pidpriemstva. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. 2010. Issue 20.12. pp. 153-161.

Надійшла 08.05.2015; рецензент: д. е. н. Денисенко М. П.